
Vedran Ceranić, dipl. pol.
Pravni fakultet u Zagrebu
Pravni studij, 2. godina
mladen.ceranic@zg.htnet.hr

Stručni rad
322(497.5)
262.4(456.31):(497.5)
347.471.7(497.5)

Poimanje odnosa Crkve i države u dokumentima Drugog vatikanskog koncila s posebnim osvrtom na odnos Crkve i države u Republici Hrvatskoj

Sažetak:

Autor u radu prikazuje kako je Crkva Drugim vatikanskim koncilom napravila revoluciju u dotadašnjem odnosu Crkve i države. U prvom dijelu rada autor analizira tri dokumenta Drugog vatikanskog koncila kojima je Crkva pružila novo poimanje društvenih i političkih odnosa i učinila nužne reforme čime je dosegla bit svog poslanja. U drugom dijelu rada autor problematizira temu na primjeru Republike Hrvatske i pokazuje kako se odluke samog koncila nisu dosljedno provele. Imajući u vidu da je odnos Crkve i države vrlo komplicirana tema, autor izlaže samo neke aspekte suvremenog odnosa Crkve i države, ostavljajući ostale kao potencijalnu temu nekog drugog rada.

Ključne riječi:

Crkva, Drugi vatikanski koncil, odnos Crkve i države, Republika Hrvatska

Uvod¹

Da bi se stekao što bolji uvid u suvremene odnose Crkve i države neizostavno se moraju prikazati odluke Drugog vatikanskog koncila koje predstavljaju «kopernikanski obrat» Crkve u određivanju njenog odnosa prema političkim zajednicama, a sam prikaz tih odluka predstavlja jednu od tema ovog rada. Budući da problematika odnosa Crkve i političkih zajednica čini dvije tisuće godina ljudske povijesti, praktički je nemoguće na jednom mjestu dati sveobuhvatan prikaz tako komplicirane teme te je rad usredotočen isključivo na Drugi vatikanski koncil. U izradi rada korištena su tri dokumenta Drugog vatikanskog koncila: Deklaracija o vjerskoj slobodi (*De libertate religiosa*), Dogmatska konstitucija o Crkvi (*Lumen gentium*) i Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (*Gaudium et spes*). Svaki od ta tri dokumenta sadrži jedan aspekt novih odnosa kojim je Crkva napravila iskorak u suvremenom svijetu, a važni su za poimanje odnosa Crkve i države. U drugom dijelu rada prikazan je jedan aspekt suvremenog odnosa Crkve i države, a tome su poslužili radovi pravnika i teologa o toj problematici.

Za vrijeme analiziranja cjelokupne problematike i navedene literature, na vidjelo su izašli stanoviti problemi koji su detaljnije razrađeni u drugom dijelu rada. Na kraju rada, kao rezultat višemjesečnog proučavanja odnosa sakralnog i svjetovnog, ponuđeni su obrisi rješenja tih problema te samim time i alternativna organizacija odnosa Crkve i države. Problemi su obrađeni s politološkog i pravnog gledišta, no sami crkveni dokumenti su razrađeni s unutrašnjeg tj. vjerskog i teološkog stajališta.

¹ Ovaj rad predstavlja izmijenjenu verziju diplomskog rada koji je napravljen na kolegiju „Teorija prava s javnim pravom“ pod mentorstvom prof. dr. sc. Ivana Padjena na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Profesoru ovom prilikom zahvaljujem na pomoći i usmjeravanju mojih napora i svemu što je učinio kako bi mi olakšao posao na ovoj kompliciranoj temi te na svemu čemu me naučio na kolegiju i time pobudio moje zanimanje i poštovanje prema jednom složenom području međuljudskih odnosa. Isto tako, želio bih zahvaliti doc. dr. sc. Tončiju Matuliću, profesoru na kolegiju *Moralna teologija* na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, koji mi je svojim preporukama i savjetima bio od velike pomoći. Dragocjenu pomoć prilikom izrade ove verzije su mi pružili mr. sc. Đorđe Gardašević, asistent na Katedri za ustavno pravo na Pravnom fakultetu u Zagrebu te mr. sci. Vanja-Ivan Savić, asistent na Katedri za opću teoriju prava i države na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Bez njihove nesebične pomoći, ovaj rad bi ostao samo sjena prvotne ideje.

1. Drugi vatikanski koncil

Drugi vatikanski koncil predstavljao je velik iskorak u modernizaciji odnosa Crkve i države, ali i Crkve same, te „s toga nema dvojbe da II. vatikanski sabor predstavlja cilj dugotrajnog razrađivanja pravne znanosti i pastoralne teologije sjedinjenih u viševjekovnom povijesnom iskustvu.“² Crkva je tada prvi put priznala postojanje svjetovnog pluralizma i pravo svakog pojedinca na prakticiranje vlastite religije. Nikad prije nije bio zabližen takav napredak u području društvenih odnosa kojim se stvorilo jasno razlikovanje sakralnog i profanog. Od početka društvenih integracija pa sve do Drugog vatikanskog koncila, odnos crkvenog i svjetovnog predstavljao je problem koji je opterećivao većinu političkih zajednica. Napravljene su mnoge studije i napisane mnoge knjige, ali neki sveobuhvatni odgovor na tako kompliciranu problematiku se ne može jednostavno dati. Osnovni problem leži u činjenici da je svaki katolik istovremeno i građanin te kao takav podliježe svim pozitivnopravnim propisima političke zajednice, ali je ujedno i pripadnik Crkve u koju je ušao činom krštenja te jednako tako mora poštovati crkvene doktrine i dogme kako bi ostvario spasenje duše i vratio se svom Ocu nakon smrti. Što bi trebao građanin-katolik učiniti ako svjetovne stvari dođu u koliziju s njegovim vjerskim uvjerenjima? Kome dati pravo prvenstva? Ova pitanja su ostala aktualna i nakon Drugog vatikanskog koncila čime se samo potvrđuje kako je odnos Crkve i države jedan složeni mozaik odnosa na koji je praktički nemoguće dati odgovor.

1.1 De libertate religiosa

Ovaj Vatikanski sabor izjavljuje da ljudska osoba ima pravo na vjersku slobodu. Takva se sloboda sastoji u tome što svi ljudi moraju biti slobodni od pritisaka bilo pojedinaca bilo društvenih skupina ili bilo koje ljudske vlasti, i to tako da u vjerskoj stvari nitko ne bude primoravan da radi protiv svoje savjesti ni sprečavan da radi po svojoj savjesti, privatno i javno, bilo sam, bilo udružen s drugima, unutar dužnih granica. To pravo ljudske osobe na vjersku slobodu treba tako priznati u pravnom uređenju društva da ono postane građansko pravo (Deklaracija o vjerskoj slobodi, 2002:471). U ovim rečenicama se nalazi esencija tog kopernikanskog obrata od osnutka Crkve do danas. Priznato je da su ljudi kao osobe obdareni razumom i slobodnom voljom pozvani da traže istinu i to posebno onu koja

² Pravni odnos između Crkve i političke zajednice (Škalabrin, 1997:8)

se tiče religije. Ljudi to ne mogu činiti ukoliko su opterećeni izvanjskim pritiskom te je pojedincima ostavljeno da tu istinu traže u skladu sa svojim razumom oslobođeni svakog pritiska. Deklaracija o vjerskoj slobodi razmatra i poimanje božanskog zakona kao vječnog, objektivnog i sveopćeg koji se uzima kao vrhovno pravilo ljudskog života, a u tom zakonu čovjek po božanskoj providnosti može postati dionikom i na taj način sve više prihvaćati nepromjenjivu istinu. Same naredbe božanskog zakona čovjek prima i prihvaća posredstvom svoje savjesti te se s toga nikoga ne smije siliti da radi protivno svoje savjesti jer se time čini nepravda, a čovjeka se izravno udaljava od Boga. Po pitanju slobode vjerskih zajednica, Deklaracija određuje da *sloboda ili izuzetost od pritisaka u vjerskoj stvari koja pripada pojedinim osobama treba da im se priznaje i kad djeluju u zajednici s drugima. Vjerske naime zajednice zahtijeva društvena narav i čovjeka i same religije. Ovim pripada po pravu sloboda da sobom upravljaju po vlastitim pravilima, da vrhovno božanstvo štiju javnim kultom, da svoje članove pomažu u vršenju vjerskog života i podržavaju ih poukom, i da promiču one ustanove u kojima bi članovi surađivali u uređivanju vlastitog života prema svojim vjerskim načelima* (ibid, 475). Zaključeno je i da vjerskim zajednicama pripada sloboda od bilo kakvih zakonskih i administrativnih prepreka kojima bi se priječilo osnivanje vlastitih odgojnih, karitativnih, kulturnih i socijalnih ustanova. Ipak, Deklaracija je priznala mogućnost zloupotrebe pod izlikom vjerske slobode te je stoga priznala građanskom društvu pravo da se brani protiv tih zloupotreba, a sama građanska vlast je dužna osigurati takvu obranu. No, obrana ne smije biti samovoljna ili nepravdna u prilog jednoj strani, nego mora biti usklađena s pravnim normama koje su povezane s objektivnim moralnim poretkom, a sama vjerska sloboda mora potaknuti ljude da ispunjavaju svoje vlastite dužnosti u društvenom životu s većom odgovornosti.

Po pitanju izvora vjerske slobode, Deklaracija smatra da se izvorište sve vjerske slobode nalazi u božanskoj Objavi jer iako ne govori izričito o pravu na slobodu od pritisaka u vjerskim stvarima, ona otkriva dostojanstvo ljudske osobe u njezinoj punoj širini i pokazuje koliko je Isus Krist cijenio samu ljudsku slobodu u ispunjavanju dužnosti vjerovanja Božjoj riječi. Čovjek na tu dužnost vjerovanja Božjoj riječi mora odgovoriti isključivo dragovoljno pa „stoga se nikoga ne smije siliti da prihvati vjeru protiv svoje volje (481).“ Sama Crkva za sebe zahtijeva da pred svakom javnom vlašću ima pravo na slobodu na isti način na koji je ona to pravo priznala drugim vjerskim zajednicama. Ona tu slobodu zahtijeva jer je ona isto društvo slobodnih ljudi koji imaju pravo živjeti u građanskom društvu.

Deklaracija završava identificiranjem suvremenog svijeta kao mjesta

gdje se iz dana u dan brišu granice među ljudima te kao mjesta gdje se ljudi među sobom sve više povezuju. Da bi se uspostavili i učvrstili miroljubivi odnosi, a samim time i mir koji je definiran kao najveća vrednota čovječanstva, potrebno je da se vjerska sloboda svugdje na svijetu zaštiti djelotvornim pravnim mehanizmima.

Za poimanje odnosa Crkve i države potrebno je prvo bilo vidjeti kako je Crkva definirala ljudsku osobu i kako ju je pojmila u svjetlu vjerske slobode. Deklaracijom o vjerskoj slobodi Crkva je napravila obrat u tadašnjem poimanju ljudske osobe i priznala pravo svakog pojedinca da u skladu sa vlastitim razumom i slobodnom voljom traži jednu nepromjenjivu Istinu.

1.2 Lumen Gentium

U Dogmatskoj konstituciji o Crkvi, cijela Crkva se „pojavljuje kao puk skupljen u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga (Dogmatska konstitucija o Crkvi, 2002:97)“ Crkva se određuje i kao Božja njiva i kao gradnja Božja i kao nebeski Jeruzalem. Ona je pozvana da ide Isusovim putem otkupljenja u siromaštvu i progonu i da ljudima objavi plodove spasenja. Crkva nije ustanovljena da traži zemaljsku slavu, nego da svojim primjerom širi poniznost na slavu Božju. Njezina misija će biti dovršena tek u nebeskoj slavi kad se cijeli ljudski rod savršeno obnovi zajedno sa cijelim svijetom. Tu se očituje eshatološki moment Crkve koja je podijeljena na nebesku i putujuću Crkvu (ibid, 169). U skladu sa Evandeljem po Mateju, vjeruje se da dok Gospodin Bog drugi put ne dođe na zemlju i u svojoj slavi ne pokrene konačni Sud, neki se ostavivši ovaj život čiste, a neki uživaju slavu gledajući jasno Boga kakav jest. Ipak, svi mi na različitom stupnju i na različiti način sudjelujemo u istoj ljubavi prema Bogu i bližnjemu, a sam čin našeg sjedinjenja sa nebeskom Crkvom ostvaruje se u svetoj liturgiji u kojoj sila Duha Svetoga djeluje na nas. Dogmatska konstitucija o Crkvi je prvenstveno teološki spis koji neposredno nije vezan za temu ovog rada te daljnji teološki prikaz nije potreban. No, nužno je ukratko prikazati osnovno određenje Crkve kako bi se vidjela poveznica između različitih razina ovog rada.

1.3 Gaudium et spes

Središte Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu za problematiku ovog rada čini IV. glava pod naslovom „Život političke zajednice“. Ona započinje opažanjem kako se „u naše vrijeme opažaju duboke promjene također u strukturi i u ustanovama naroda; one su posljedica njihovog kulturnog, privrednog i društvenog razvoja (Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, 2002:727).“ Ističe se da takve promjene imaju utjecaj i na život političke zajednice, a osobito po pitanju prava i dužnosti glede upotreba građanske slobode i postizanja općeg dobra. Zbog ljudskog duhovnog napretka i razvijanja svijesti o biti ljudskog dostojanstva namjera svake političke zajednice je da uspostavi pravni poredak koji će apsolutno jamčiti građanske slobode, odnosno da će ih ograničiti samo pod uvjetima propisanim Ustavom i zakonima. Suprotno tome, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu apsolutno osuđuje sve oblike političkog uređenja u kojima se sprečava građanska i vjerska sloboda, a smatra da je uvjet za uspostavljanje humanog političkog poretka dovoljan unutarnji osjećaj pravednosti. Smatra da sama politička zajednica postoji radi postizanja općeg dobra, a da se temelji zajedno sa javnom vlasti na ljudskoj prirodi te time pripadaju Bogu od kojega sva priroda potječe. Zahtijeva da se vršenje političke vlasti mora uvijek odvijati u granicama moralnog reda, isključivo u svrhu postizanja općeg dobra, a tada su građani po savjesti obvezni na poslušnost. Ukoliko javna vlast prelazi granice svoje nadležnosti, građani imaju pravo braniti svoja prava i prava svojih sugrađana protiv zloupotrebe vlasti držeći se granica koje postavlja prirodni i Božji zakon.³ Različiti oblici političkih sustava koji postoje u svijetu rezultat su različitih povijesnih, kulturnih i drugih posljedica, ali svi sustavi moraju biti usmjereni da „formiraju čovjeka odgojena, miroljubiva i dobrohotna prema svim ljudima, na korist čitave ljudske obitelji (Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, 2002:731).“ Kao objektivna nužnost ističe se da se javnoj vlasti ne daju prevelike ovlasti, a da sami građani bezrazložno ne zahtijevaju previše usluga i koristi. Iako bi građani trebali gajiti ljubav prema domovini, oni u svakom trenutku moraju imati pred očima dobro čitavog čovječanstva koje je povezano između rasa, naroda, kultura i država.

Po pitanju samog odnosa Crkve i političke zajednice, važno je uvijek imati ispravnu predodžbu i jasno razlikovanje između onoga što građani rade kao vjernici i onoga što rade u ime Crkve zajedno sa duhovnim pastirima. Crkva se nikako ne podudara s političkom zajednicom zbog svoje

³ Više o odnosu zakona vidi: Toma Akvinski, *Summa Theologiae*, I-II, pitanja 90-97

službe i nadležnosti, a niti se veže uz bilo koji politički sistem, ona je samo čuvar transcendentnosti ljudske osobe. Politička zajednica i Crkva su autonomne i svaka na svom području je u službi poziva istih ljudi. Ukoliko budu kvalitetno i zdravo surađivale, suradnja će pomoći u napretku i postizanju općeg dobra. Crkva propovijedajući evanđeosku istinu poštuje i promiče političku slobodu i odgovornost građana. Identificira se činjenica da «ovozemne stvari i one koje u ljudskom položaju nadilaze ovaj svijet, usko su međusobno povezane (735).» Time se ističe da se i sama Crkva u obavljanju njenih misija koristi vremenitim stvarima, ali se jasno kaže da će se Crkva odreći nekih zakonito stečenih prava ukoliko bi njihovo korištenje moglo dovesti u pitanje iskrenost crkvena svjedočanstva. Međutim, Crkva si nikada ne može odreći pravo da uvijek i na bilo kojem mjestu slobodno propovijeda svoju vjeru i da izriče moralni sud pa čak i o stvarima koje se odnose na politički poredak i to kada to traže temeljna prava ljudske osobe ili spas duša, ali uvijek u skladu sa Božjom riječi i imajući u vidu različitost vremena i prostora. Time Crkva vršeći misiju u svijetu učvršćuje mir među ljudima.

Crkva nakon Drugog vatikanskog koncila više ne pretendira (ili po samorazumjevanju barem ne bi smjela pretendirati) na izjednačavanje vjerskog i svjetovnog jer je ovim dokumentom počela jasno razlikovati građansku i vjersku sferu kao dvije autonomne oblasti. Ona za sebe zahtijeva slobodu ispovijedanja vjere isto kao što je i sama priznala pravo drugih na vjerski pluralizam. Time je Crkva dosegla puninu svojeg poslanja i riješila se različitih negativnih naslijeđa iz ranijih vremena.

2. Odnos Crkve i države u današnjem svijetu

Henri Pena-Ruiz u svojoj knjizi *Što je laičnost?* smatra da se odnos religije i politike u Europi organizira u četiri tipična oblika. *Prvi, tradicionalni oblik je oblik državnih religija (anglikanski protestantizam, na primjer). Drugi oblik je sistem konkordata (u Španjolskoj, Italiji i u pokrajini Alsace-Moselle u Francuskoj), u kojima suverene države daju Crkvi, uglavnom putem sporazuma s Vatikanom ili drugim vjerskim vlastima, više ili manje raširen javni utjecaj. Treći oblik, koji je varijanta drugoga, je onaj koji religijama daje razne povlastice, kao na primjer onu da ih financira putem ubiranja vjerskog poreza (u Njemačkoj) ili im pruža mogućnost održavanja vjerske nastave u javnim školama (u Sloveniji, Španjolskoj, Irskoj i drugdje). Četvrti oblik je napokon oblik laičkog odvajanja*

Crkve od države, koji isključuje svako miješanje političkih vlasti u unutarnje poslove crkava, ali i bilo kakav njihov utjecaj na javni prostor. On je na djelu u Francuskoj, premda s određenim nepoštivanjem načela striktno odvojenosti, ponajprije zbog financiranja javnim sredstvima privatnih ugovornih škola i zbog javnih privilegija koje uživaju religije u pokrajini Alsace-Moselle (Pena-Ruiz, 2004:176). Europske zemlje obilježene su vrlo različitim poviješću pa je sistem reguliranja odnosa između politike i religije u suvremeno doba vrlo različit od države do države. U nastavku ćemo vrlo kratko prikazati odnos crkve i države u tri zemlje Europske unije.

2.1 Njemačka – vjerski porez

Crkva u Njemačkoj pripada najbogatijim crkvama na svijetu i gotovo 70% njenih prihoda dolazi od vjerskog poreza. Vrste crkvenih poreza su utvrđene zakonima pokrajina, a najznačajniji je dodatni porez na dohodak i plaće (u rasponu između 8 i 9 posto poreza na dohodak). U Njemačkoj je propisano da crkveni porez može ubirati sama Katolička Crkva ili država, ali u svim pokrajinama osim Bavarske to čini porezna uprava s time da država 3% ubranog iznosa radi podmirenja troškova ubiranja. Porezni propisi se ne odnose samo na Katoličku i Protestantsku Crkvu (u Njemačkoj je 45% protestanata i 37% katolika) nego i na sve ostale vjerske zajednice. Odluke o visini porezne stope, donošenju, nadzoru i izvršenju proračuna te o zahtjevu za oprost ili odgodu crkvenog poreza donosi posebno crkveno porezno vijeće. Sami prihodi Katoličke Crkve se kreću u rasponu od nekoliko milijardi eura. Na što Crkva troši svoje prihode? Dobar primjer daje bavarska pokrajinska crkva koja uzdržava 2500 svećenika, 19000 suradnika-laika, 965 dječjih vrtića, 151 dom umirovljenika, 15 bolnica, 91 dom za djecu i mlade, 95 ustanova za duševno bolesne, 47 posebnih škola, 751 savjetovalište itd (Badjun, 2000). Na taj način, uz financijsko potpomaganje nekih kulturnih i obrazovnih ustanova, Crkva ne pomaže samo svojim vjernicima nego i društvu u cijelosti.

2.2 Francuska – potpuna odvojenost Crkve od države

Budući je moć Katoličke Crkve kroz povijest dosta bila povezana sa francuskim apsolutizmom to je bio jedan od glavnih razloga zbog čega je velika Francuska revolucija sa tolikim žarom htjela „uništiti bestidnicu“. Crkva je bila jedan od najvećih zemljoposjednika i simbol omraženog an-

cien regimea kojeg se trebalo uništiti. Budući da je Francuska revolucija bila suviše korjenita nije bilo moguće da se zamah Revolucije odmah zaustavi na suprotnom kraju. Za to će biti potrebno jedno stoljeće da se „politički zamašnjak, desetak godina nakon početka Treće Republike, počeo smirivati na onome što se zvalo društvena ravnoteža, koja će biti označena kao konzervativna građanska republika (Kurtović, 2005:145).“ Radi povijesnog iskustva, Francuzi su uvijek bili na oprezu po pitanju odnosa Crkve i države jer su na temeljima Francuska revolucije shvatili da za potpunu ravnopravnost ljudi, sve vjerske zajednice moraju biti apsolutno jednake i apsolutno odvojene od države. Ustav Pete Republike određuje Francusku kao laičku zemlju u kojoj je svaka vjera odvojena od države. U Francuskoj je vjera isključiva stvar pojedinca i nezamislivo je bilo kakvo uplitanje Crkve u javni prostor (pogotovo na način kako se to događa u Republici Hrvatskoj što će biti vidljivo u slijedećem poglavlju). No, „laičko načelo“ koje je spomenuto u Ustavu se nije striktno provelo kao što pokazuje primjer pružanja javnih privilegija religijama u pokrajini Alsace-Moselle. Ipak, Francuska i dalje ostaje ideal-tip dosljedno provedene sekularizacije svojim Zakonom o odvajanju države i Crkve iz 1905. godine.⁴

2.3 Poljska – „najkatoličkija“ zemlja u Europi s velikim raspravama po pitanju konkordata

Iako se Poljsku etiketira kao zemlju katolika, po pitanju konkordata se pokazala itekako sekularnom. Pregovori oko ratifikiranja konkordata su se vodili preko pet godina. Nakon nekoliko godina napornih pregovora, konkordat je potpisan 1993., ali ga je postkomunistička većina u Sejmu odbila ratificirati. Isticalo se da konkordat nije u skladu sa poljskim pravnim sustavom. Konkordat je jamčio nepovredivost katoličkih groblja, što je moglo osobe drugih vjeroispovijesti ili ateiste isključiti iz uprave (ali i onemogućiti pokapanje na katoličkim grobljima ateista ili osoba drugih vjeroispovijesti), a organiziranje vjeronauka u školama i vrtićima je narušavalo načelo svjetovnosti države. Poljska je konkordatom preuzela i obvezu financiranja dva teološka fakulteta. Iako se počelo govoriti o potrebi ponovnih pregovora da se odredbe konkordata usklade sa poljskim pravnim sustavom, Sveta Stolica je to odmah odbila (Informativna katolička agencija, 1998). Nakon dugog pozicijskog ratovanja između stranaka, konkordat je napokon ratificiran 1998. godine. Iako je u to vrijeme trajao

⁴ Više o ovoj temi *vidi*: Kurtović, 2005:231. Potpuni tekst Zakona vidi u: Hrestomatija Opće povijesti prava i države – Novi vijek, Kurtović, 2000:240

pontifikat pape Ivana Pavla II. (Poljaka), ne vjerujemo da je ta činjenica u nekoj većoj mjeri utjecala na ratifikaciju jer bi inače konkordat bio ratificiran već 1993. godine.

Nakon kratkog prikaza odnosa crkve i države u tri „karakteristične“ zemlje (Njemačka-vjerski porez, Francuska-potpuna odvojenost i Poljska-konkordat) ostaje da prikazemo stanje u Republici Hrvatskoj koja pripada grupaciji država koje odnose sa Vatikanom imaju regulirane ugovorima. No, upravo sistemi ugovora, koji su po svojoj prirodi konkordati, kao načini reguliranja odnosa Crkve i države ruše sva postignuća Drugog vatikanskog koncila. Ako je na Drugom vatikanskom koncilu odlučeno da su Crkva i država međusobno odvojene i autonomne svaka na svojem području, onda konkordat kao ugovorni instrument javnog prava *de facto* i *de iure* postaje nit koja povezuje građanski i crkveni sektor, a vidjeli smo da je vjerojatno kao najveće postignuće Drugog vatikanskog koncila, izričito određeno da te dvije sfere moraju biti autonomne i odvojene.

3. Ustavnopravna problematika Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske

Po pitanju konkordata (ili ugovora koje sklapa Sveta Stolica)⁵ relevantne su nam tri teorije o pravnoj prirodi konkordata koje su se javljale kroz povijest. Prva je *teorija privilegija* koju je u srednjem vijeku zastupala crkva, a po njoj konkordat je ustupak crkve državi jer se tim aktom crkva u korist države odriče nečega što joj pripada. U osnovi ove teorije je postulat o vrhovništvu crkve nad državom. Druga je *legalna teorija* koja se pojavljuje u 14. st., a po kojoj je država puni gospodar svojih podanika (tj. država je jedini izvor prava pa se po tome država odriče dijela svojih suverenih prava pregovarajući s papom koji nastupa u ime podanika te države). *Ugovorna teorija* prevladava u moderno vrijeme i na strani crkve i na strani države. Po toj teoriji konkordat je vrsta međunarodnog ugovora *sui generis* između dva subjekta međunarodnog prava. Iako je papa svjetovni poglavar države, on je ipak poseban subjekt međunarodnog prava, a ta posebnost je sadržana u tome što on pri sklapanju konkordata ne nastupa posve kao vanjski čimbenik, nego kao zastupnik podanika neke države (Kurtović, 2005:244).

⁵ Iako neki autori rade razliku između konkordata i ugovora koje sklapa Sveta Stolica, u ovom radu ih uzimamo kao sinonime jer kao što je i navedeno svi ugovori koje sklapa Sveta Stolica sa drugim državama su po svojoj prirodi konkordati; više o odnosu između ugovora i konkordata vidi: Sveta Stolica i država vatikanskog grada, (Savić-Bajs, 1998:88).

Republika Hrvatska je sa Svetom Stolicom 1997. i 1998. sklopila četiri Ugovora kojima je regulirala razna pitanja u međusobnim odnosima. Ti Ugovori su izazvali oštro protivljenje stručne javnosti jer se Ugovorima po njihovom mišljenju evidentno kršio hrvatski Ustav. Situacija se poboljšala 2002. kad je napokon donesen zakon koji regulira položaj vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj (Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, NN 83/02). U nastavku će se prikazati kako je skoro pet godina Republika Hrvatska bila u ustavnopravnom limbu jer je Ugovorima osigurala bitno povlašteni položaj jedne vjerske zajednice u državi. Nakon toga će se analizirati Rješenje Ustavnog suda povezano sa ovom temom te na samom kraju Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica. Važno je istaknuti da se Ugovori analiziraju sa stajališta devedesetih godina kada je Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica bio tek u povojima, a glavni zakonodavni instrument kojim se regulirao odnos između vjerskih zajednica i države je bio Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1978. godine koji je vjeru stavljao u prostore crkava, groblja i domova. No, u devedesetima taj Zakon više nije odgovarao ustavnim principima niti društvenoj stvarnosti pa se zbog toga išlo na sklapanje Ugovora sa Svetom Stolicom (vidi Padjen, 2003:68).

3.1 Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture

Ugovor je sklopljen 18. prosinca 1996. godine, a (tadašnji) Hrvatski državni sabor ga je potvrdio zakonom 24. siječnja 1997. Godine (Zakon o potvrđivanju...NN 2/97). Najvažniji dio Ugovora za ovu problematiku je sadržan u članku 1. koji kaže da *Republika Hrvatska, u svijetlu načela o vjerskoj slobodi, poštuje temeljno pravo roditelja na vjerski odgoj djece te se obvezuje da će, u sklopu školskoga plana i programa i u skladu s voljom roditelja ili skrbnika, jamčiti nastavu katoličkoga vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama, kao obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta*. Iako u preambuli Ugovora sporazumne strane utvrđuju da većina građana pripada Katoličkoj Crkvi, sekularnoj državi kakva je Republika Hrvatska to ne bi smjelo davati za pravo da uvode katolički vjeronauk u javne osnovne i srednje škole jer se time krši članak 41. Ustava koji kaže: „Sve vjerske zajednice jednake su pred zakonom i

odvojene od države“.⁶ Katoličkoj Crkvi se daje mogućnost u stavku 2. istog članka da slobodno osniva učilišta, a u svojoj djelatnosti će uživati zaštitu i pomoć države. Iako se smatra da ovaj Ugovor diskriminira djecu koja ne izaberu pohađanje katoličkog vjeronauka te time i krši članak 3. Ustava koji govori o zabrani diskriminacije, to u svojoj općenitosti nije točno jer bi se analogno tome moglo postaviti pitanje da li se isto tako diskriminiraju djeca koja ne izaberu pohađanje bilo kojeg drugog izbornog predmeta kojeg nudi osnovna ili srednja škola. Sa stajališta Ustava, time ostaje neustavna samo odredba koja uvodi katolički vjeronauk u osnovne i srednje škole (makar i kao izborni predmet) jer se time, kao što je i pokazano, krši članak 41. Ustava. Vjerska nastava je posve osobna stvar i kao takva mora biti odvojena od javnih škola, a Katolička Crkva može organizirati vjersku nastavu izvan državnog školskog sustava i time pripremati djecu za sakramente (tzv. sunday school).

3.2 Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske

Ovaj Ugovor je sklopljen i potvrđen zakonom isto kad i prethodni (Zakon o potvrđivanju...NN 2/97) i njime se na prikladan i trajan način uređuje dušobrižnička skrb za vjernike katolike, pripadnike oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske. Dok prethodni Ugovor krši samo članak 41. Ustava, ovaj Ugovor krši i članak 3. jer direktno diskriminira pripadnike oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske koji nisu katolički vjernici, tj. one koji pripadaju nekoj drugoj vjerskoj zajednici. Zašto muslimanski, pravoslavni ili bilo koji drugi vjernici pripadnici oružanih snaga ili redarstvenih službi Republike Hrvatske ne bi imali pravo na dušobrižničku skrb? Zbog čega je takav Ugovor sklopljen samo za katoličke vjernike? Islamska zajednica je 1997. godine predložila napraviti slične sporazume sa Republikom Hrvatskom, ali Republika Hrvatska nije odgovorila. Budući da su oružane snage i redarstvene službe esencija same države, ovaj Ugovor krši opet članak 41. Ustava. Zanimljiv je i članak 9. ovog Ugovora jer kaže da će Republika Hrvatska (prvenstveno Ministarstvo obrane i Ministarstvo unutarnjih poslova) brinuti za materijalno uzdr-

⁶ Iako se Ustav od donošenja 1990. 3 puta mijenjao (1997., 2000. i 2001.) čl. 41. se nije dirao i u takvom neizmjenjenom obliku je sadržan u aktualnom Ustavu Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br.41 (2001)

žavanje osoblja Vojnog ordinarijata⁷ te osigurati materijalne uvjete za djelovanje Vojnog ordinarijata, prvenstveno dolično sjedište Vojnog ordinarija i njegove kurije te prikladna mjesta za bogoslužje. Ako već Sveta Stolica osniva posebnu biskupiju, zbog čega je Republika Hrvatska preuzela obvezu materijalnog uzdržavanja osoblja i gradnju sjedišta Vojnog ordinarija? Onog trenutka kada Republika Hrvatska preuzima materijalne obveze uzdržavanja osoblja bilo koje vjerske zajednice, to je očigledan primjer kršenja članka 41. Ustava te uz kršenje članka 3., ovaj Ugovor je evidentno neustavan.

3.3 Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima

Ugovor o pravnim pitanjima je sklopljen 18. prosinca 1996. kao i prethodna dva, ali Sabor ga je potvrdio zakonom tek u veljači 1997. godine (Zakon o potvrđivanju...NN3/97). Ovim Ugovorom Republika Hrvatska je priznala javnopravnu osobnost Katoličke Crkve i svih crkvenih ustanova koje imaju takvu pravnu osobnost, ali prema odredbama kanonskog prava. Republika Hrvatska ovim Ugovorom jamči slobodu komuniciranja sa Svetom Stolicom, s biskupskim konferencijama drugih zemalja i sa partikularnim Crkvama i ustanovama i osobama bilo u državi bilo u inozemstvu. Republika Hrvatska jamči slobodu vršenja apostolskog poslanja Katoličke Crkve. Predviđeno je i da u slučaju sudske istrage o kleriku zbog mogućih krivičnih djela predviđenih krivičnim zakonom, sudske vlasti su dužne o tome prethodno obavijestiti nadležne crkvene vlasti, ali isповједна tajna je u svakom slučaju nepovrediva. Republika Hrvatska je priznala Katoličkoj Crkvi pravo na dušobrižništvo vjernika koji se nalaze u zatvorima, bolnicama, lječilištima, sirotištima i u svim ustanovama za zdravstvenu i društvenu skrb bilo da su javnog ili privatnog značenja. Zbog svega navedenoga i u svijetlu činjenice da sličan sporazum nije sklopljen sa drugim vjerskim zajednicama, ovaj Ugovor stavlja u povlašten položaj Katoličku Crkvu i opet krši članak 41. Ustava.

⁷ Vojni ordinarijat je tijelo koje je po položaju izjednačeno sa biskupijom, a na čelu ima Vojnog ordinarija koji je po položaju jednak biskupu i brine se za dušobrižništvo katoličkih vjernika u oružanim snagama i redarstvenim službama. Praktički se time osniva posebna „vojna biskupija“

3.4 Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima

Ovaj posljednji Ugovor je sklopljen 9. listopada 1998., a Sabor ga je potvrdio 4. prosinca 1998. Godine (Zakon o potvrđivanju...NN 18/98). Ovaj Ugovor je izazvao najveće protivljenje stručne javnosti zbog toga što izravno financijski favorizira Katoličku Crkvu hrvatskim državnim proračunom. Republika Hrvatska se člankom 2. obvezala da će Katoličkoj Crkvi vratiti imovinu koja joj je oduzeta za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine, naći odgovarajuću zamjenu za dio dobara koje nije moguće vratiti i isplaćivati pravnim osobama Katoličke Crkve naknadu u novcu za ostalu imovinu koja neće biti vraćena. Ovakav pristup je nesumnjivo pravedan, ali je mnogo imovine drugih vjerskih zajednica isto tako bilo nacionalizirano, no Republika Hrvatska nije iskazala želju da i s njima sklopi sličan ugovor. Članak 6. je posebno interesantan jer se Republika Hrvatska obvezala da će Katoličkoj Crkvi radi njenog doličnog nastavljanja djelovanja na promicanju općeg dobra davati mjesečni iznos koji odgovara dvjema prosječnim bruto plaćama pomnoženim sa brojem župa koje postoje u Republici Hrvatskoj na dan stupanja na snagu Ugovora. Određeno je i da će Hrvatska biskupska konferencija svake godine do 1. prosinca dostavljati ovlaštenome državnom uredu popis novih ili ukinutih župa kako bi se činjenično stanje moglo uskladiti sa ranije navedenom odredbom. No, u taj popis neće ulaziti novoosnovane župe koje u gradu broje manje od 3000 vjernika, a na selu manje od 1000 vjernika (čl. 6. st. 3).⁸ Isto tako, u novčani iznos o kojem se ovdje govori uključeni su i troškovi izgradnje i uzdržavanje crkava i pastoralnih središta koji nisu u popisu spomenika kulture i doprinos za karitativnu djelatnost Katoličke Crkve. Člankom 9. Republika Hrvatska je preuzela obvezu da će radi rješavanja pitanja mirovinskog osiguranja članova klera, redovnika i redovnica koji su navršili 65 godina života, a čije mirovinsko osiguranje do tada nije bilo sustavno riješeno, tijekom prvih deset godina primjene ovog Ugovora ranije navedeni novčani iznos isplaćivati uvećan za 20% (rok istječe 2008. godine). Ovaj Ugovor vjerojatno najviše od svih favorizira Katoličku Crkvu u Republici Hrvatskoj i direktno je stavlja u povlašteni položaj čime je Republika Hrvatska opet prekršila članak 41. Ustava. Nakon promjene vlasti 2000. godine već u siječnju je novi premijer razgovarao sa predsjednikom Hrvatske biskupske konferencije o mogućnosti zamjene proračunskih sredstava crkvenim porezom (po uzoru na SR Njemačku), ali je jedan od koalicijskih partnera (HSS) nastojao smiriti tenzije uvjeravajući predsjednika Hrvatske biskupske konferencije da će

⁸ U Republici Hrvatskoj je 2000. godine postojalo oko 1420 župa (Badjun, 2000)

Republika Hrvatska nastaviti poštivati Ugovore. Zbog čega se Katolička Crkva uplašila uvođenja crkvenog poreza? Pa zar nije činjenica da se 85% Hrvata izjašnjava katolicima? Problem je bio naravno u materijalnoj sferi. Crkva je htjela izbjeći situaciju u kojoj se pri popisu stanovništva određeni broj građana ne bi izjasnio kao katolici radi plaćanja poreza. Budući da takav način organizacije prihoda ne predstavlja pouzdan financijski oslonac Katoličkoj Crkvi, razumljivo je zašto su sami crkveni stručnjaci prilikom sklapanja Ugovora zahtijevali (sigurnu) državnu pomoć iz proračuna. Sam Ugovor o gospodarskim pitanjima će biti glavni razlog zbog čega će 2001. biti podnesen prijedlog Ustavnom sudu za ocjenu ustavnosti.

3.5 Ustavni sud kao jamac zaštite (ne)ustavnosti i (ne) zakonitosti: „slučaj U-I-825/2001“

Nakon skoro četiri godine ustavnog vakuuma, privatna osoba je 18. travnja 2001. godine podnijela Ustavnom sudu prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti sva četiri Ugovora. U prijedlogu je navela da se Ugovorima Katolička Crkva sjedinjuje s državom te da se faktički ustoličuje državna crkva čime se krši članak 41. Ustava. Isto tako, u prijedlogu je navedeno da je Ugovorima Republika Hrvatska preuzela materijalne obveze koje su neprimjerene njezinom gospodarskom razvoju i ekonomskim mogućnostima. Tri godine nakon zaprimanja prijedloga Ustavni sud je donio Rješenje pod oznakom U-I-825/2001 (NN 16/04) kojim je odbacio nadležnost za odlučivanje. Ustavni sud je u navedenom Rješenju taksativno nabrojao svoje nadležnosti koje su propisane člankom 128. Ustava Republike Hrvatske i zauzeo stav da iz navedenog članka ne proizlazi nadležnost ocjenjivanja ustavnosti međunarodnih ugovora neposredno s Ustavom. No, da li je Ustavni sud mogao posredno, ispitivajući ustavnost zakona o potvrđi odnosno ratifikaciji međunarodnog ugovora koji sadrži i sam tekst međunarodnog ugovora, ispitivati i suglasnost međunarodnog ugovora s Ustavom? Iako se to pitanje nije javilo u praksi, Ustavni sud može ispitivati formalnu ustavnost zakona o potvrđi međunarodnog ugovora. Ali ako je riječ o ispitivanju materijalne ustavnosti zakona o potvrđi međunarodnog ugovora *ona bi uvijek bila ujedno i ispitivanje materijalne ustavnosti međunarodnog ugovora čiji se tekst s tim zakonom potvrđuje i unosi u unutarnji pravni poredak Republike Hrvatske. Zbog toga smo mišljenja da Ustavni sud ne bi imao pravo da se kroz ispitivanje materijalne ustavnosti zakona o potvrđi međunarodnog ugovora posredno, iako to nije u njegovoj nadležnosti, upusti u ispitivanje ustavnosti međunarodnog ugo-*

vora (Smerdel, Sokol, 2006:185). Ipak, moguće je uvesti neki oblik pret-hodne ocjene ustavnosti međunarodnih ugovora, tj. prije same ratifikacije u Hrvatskom Saboru.

Zanimljivo je da se u praksi postavilo pitanje da li može Ustavni sud odlučivati o suglasnosti zakona s međunarodnim ugovorima. Ustavni sud je izravno izveo svoju nadležnost ispitivanja suglasnosti zakona s međunarodnim ugovorima u Odluci br. U-I-745/1999 (NN 112/00). U ovoj Odluci, Ustavni sud je zauzeo stajalište da je odlučivanje Ustavnog suda o suglasnosti zakona s Ustavom i drugih propisa s Ustavom i zakonom u biti odlučivanje o suglasnosti propisa nižeg ranga s propisom višeg ranga i s Ustavom kao propisom najvišeg ranga. Iz toga slijedi da je ovlast Ustavnog suda da ocjenjuje suglasnost zakona s međunarodnim ugovorom logična posljedica ustavne odredbe da je potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovor dio unutarnjeg pravnog poretka i da je po svojoj pravnoj snazi iznad zakona. Ako se prihvati hijerarhija pravnih propisa koja ide: Ustav-međunarodni ugovori-zakoni-podzakonski akti, zbog čega Ustavni sud ne želi odlučivati o ustavnosti Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske sa Ustavom? Zar se ovdje ne radi o odlučivanju o suglasnosti propisa nižeg ranga s propisom višeg ranga, dapače najvišeg ranga? Odgovor na to pitanje moramo potražiti izvan pravne sfere i zahvatiti u političku.

Katolička Crkva je neosporno tada imala (ima i danas) vrlo jak utjecaj u hrvatskom društvu. Iako je uvijek naglašavala kako joj je u interesu jednakost svih vjerskih zajednica, uvijek je tom pitanju pristupala sa rezervom, nadajući se osigurati za sebe što bolji položaj (što je i uspjela Ugovorima). Nakon smjene vlasti 2000. godine i izbijanja problema sa Haaškim sudom, pojedini katolički velikodostojnici su često javno politički istupali gdje su zastupali teze neprimjerene crkvenoj djelatnosti. Vjerojatno zbog toga, nitko se tada nije usudio (pa čak ni Ustavni sud) upustiti u razmatranje ustavnosti Ugovora. Isto tako se može postaviti pitanje da li su Ugovori možda bili kompenzacija Svetoj Stolici radi njene političke potpore početkom devedesetih kada je Republika Hrvatska vodila borbu za međunarodno priznanje jer znamo da je Sveta Stolica bila među prvim međunarodnim subjektima koji su priznali Republiku Hrvatsku. Kako god bilo, Katoličkoj Crkvi se ne može oduzeti pravo da u svakom trenutku govori o nekim moralnim načelima ili izriče svoj moralni sud (što je uostalom i proklamirano Drugim vatikanskim saborom), ali ona to pravo ne smije zloupotrebjavati u smislu da se time na mala vrata miješa ravno u politiku gdje nikako ne pripada. S pravnog aspekta poštujemo činjenicu da su međunarodni ugovori ipak nešto posebno u pravnom sustavu Republike Hrvatske i da se njima treba pristupiti sa posebnim oprezom, ali ništa ne može i ne smije opravdati

potencijalnu neustavnost. Ustavni sud u ovakvim pitanjima svakako mora djelovati bez obzira na političke konotacije slučaja.

3.6 Doktrina Act of state kao limitator Ustavnog suda: gdje je granica sudbene revizije?

Uz slučaj U-I-825/2001, još jedan slučaj koji se pojavio pred Ustavnim sudom privlači pažnju. Temeljem Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, Vlada Republike Hrvatske i Hrvatska biskupska konferencija su 29. siječnja 1999. godine sklopili Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama. Skoro dvije godine nakon toga, 8. studenog 2000. godine privatna osoba podnosi prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti ovog Ugovora s Ustavom i zakonom. Podnositelj prijedloga se i ovaj put pozvao na to da Ugovor krši članak 41. Ustava. Ustavni sud 11. veljače 2004. donosi Rješenje pod oznakom U-II-2885/2003 i zauzima stajalište da Ustavni sud nije nadležan za odlučivanje o suglasnosti sa Ustavom i zakonom ugovora koja tijela izvršne vlasti sklapaju sa pravnim ili fizičkim osobama. Time Ustavni sud opet odbija nadležnost u ovako važnim pitanjima i po drugi put se neizravno poziva na doktrinu act of state. Act of state doktrina smatra da su akti izvršne vlasti neke države u unutarnjim i međunarodnim odnosima takve naravi da ne mogu biti osporeni, izmijenjeni ili oboreni od strane sudova te države jer ti akti predstavljaju izraz suvereniteta (Vidaković-Mujkić, 2006:4). Act of state doktrina štiti prerogative izvršne vlasti u vanjskim i unutarnjim poslovima tako da ne dopušta sudovima (bilo ustavnim ili vrhovnim) da obore neki njen akt i time nametnu granice njezina djelovanja. Može se reći da ova doktrina na neki način štiti državu od „diktature sudova“ i odvaja pravo od politike. Općenito, protivnici ustavnog pravosuđa su uvijek isticali da se ustavnim sudovanjem i sudbenom revizijom pravo miješa s politikom. Ali treba imati u vidu da pravo i politika nikad ne mogu biti u potpunosti odvojene, to je praktički nemoguće. Svaka pravna norma koja se donese u zakonodavnim tijelima ili svaki podzakonski akt koji se donese u drugim za to ovlaštenim tijelima, uvijek je predmet političke trgovine i političkih prepucavanja. Iluzorno je tražiti pravo očišćeno, „dezinficirano“ od politike. Ali može se i mora tražiti pravo koje ograničava politiku, što je ujedno sadržano i u temeljima političke misli velikih filozofa od antike do danas. S tog aspekta, doktrinu act of state treba odbaciti i približiti se npr. austrijskom modelu ustavnog sudovanja gdje Ustavni sud može ispitivati

ustavnost međunarodnih ugovora.⁹ Konzekventno, Ustavni sud Republike Hrvatske bi mogao uzeti u razmatranje sve ustavnopravne probleme i pokazati da nema tog pravnog problema u Republici Hrvatskoj na koji on ne može dati autoritetni pravorijek. Ustavnom sudu Republike Hrvatske se dosta često isticalo da se skriva iza krutog pravnog formalizma i ne upušta u rješavanje za Republiku Hrvatsku bitnih problema. Da je Ustavni sud tada donio odluku kojom bi se konkordati ili ukinuli ili potvrdili, danas političku javnost ne bi opterećivale rasprave oko vjeronauka u školama. Republici Hrvatskoj nedostaje sudskog aktivizma i nadamo se da će nas novi sazivi Ustavnog suda iznenaditi po ovom pitanju.

3.7 Raskid Ugovora: koje su mogućnosti?

Vidjeli smo da je Ustavni sud odbacio nadležnost za odlučivanje čime je praktički pokazao da postoji jedan dio u pravno-političkom poretku koji ne potpada pod sudsku nadležnost, a to su međunarodni ugovori u odnosu na Ustav. Na koji način bi se Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske sada mogli raskinuti? Jedino na način kako su i doneseni, a to znači u Hrvatskom Saboru. No sada se javlja problem u vidu članka 140. Ustava koji kaže da se odredbe međunarodnog ugovora koje čine dio unutarnjeg pravnog poretka mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava. Što to točno znači? Ugovori zaista na kraju sadrže odredbu koja kaže da u slučaju ako jedna strana bude smatrala da su se bitno promijenile prilike u kojima su sklopljeni Ugovori, započet će pregovore o njihovoj prilagodbi novim okolnostima. S toga aspekta, Ugovori se ne čine toliko ofenzivnima prema hrvatskom ustavnom sistemu jer se ne traži sudjelovanje treće strane u sporovima nego se zahtijeva da se sporovi rješavaju pregovorima kao što je i slučaj sa drugim konkordatima pa Ugovori više izgledaju kao „memorandumi razumijevanja“ koji ne određuju prava i obveze po međunarodnom pravu nego kao tradicionalni ugovori koji proizvode prava i obveze (no ipak, i takvi „memorandumi razumijevanja“ proizvode prava i obveze za Republiku Hrvatsku).¹⁰ Drugi način o kojem govori članak 140. Ustava (opća pravila međunarodnog prava) se odnosi na Bečku konvenciju o pravu međunarodnih ugovora (NN 13/93). Ako se uzme hipotetska situacija da Republika Hrvatska želi raskinuti Ugovore sa Svetom Stolicom radi toga što su se prilike u kojima su Ugovori prvobitno sklopljeni promijenile, a

⁹ *Vidi*: Smerdel, Sokol, 2006:179

¹⁰ Više o ovome *vidi* Padjen, 2003:69

novi pregovori nisu dali rezultata, mjerodavna će biti odredba Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora koji glasi da *Ugovor koji ne sadrži odredbe o svom prestanku i ne predviđa da se može otkazati ili se iz njega povući ne može biti predmet otkazivanja ili povlačenja osim: ako je ustanovljeno da je namjera stranaka bila da prihvate mogućnost otkazivanja ili povlačenja ili ako se pravo otkazivanja ili povlačenja može izvesti iz prirode ugovora* (čl. 56/1). Valja napomenuti da načelo *pacta sunt servanda* nije apsolutno i da se državama omogućava povlačenje iz međunarodnih ugovora. Ova odredba se može dosta ekstenzivno interpretirati čime Republika Hrvatska ima mogućnost raskinuti Ugovore, ali mora 12 mjeseci unaprijed notificirati svoju namjeru da otkáže ugovor ili da se iz njega povuče na temelju stavka 1. (članak 56. st. 2). Ovaj slučaj bi ipak bio možda previše radikaln i podrazumijeva temeljnu promjenu cjelokupne političke scene u Republici Hrvatskoj jer nijedna relevantna politička stranka nije nikada istaknula u svom programu na području odnosa sa vjerskim zajednicama kao cilj raskid Ugovora, a i samim Ugovorima Republika Hrvatska se obvezala na pregovore. Koje još mogućnosti postoje? Republika Hrvatska je 1997. godine ratificirala Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda čime je priznala jurisdikciju Europskog suda za ljudska prava na području Republike Hrvatske i pristala se podvrgnuti presudama Suda. To znači da hijerarhija sudske nadležnosti ne završava na državnoj razini nego se proteže do Strasbourga gdje je sjedište Europskog suda za ljudska prava. Da li to znači da bi se mogla podignuti tužba pred Europskim sudom za ljudska prava radi neustavnosti Ugovora? Iako se takav slučaj još nije dogodio, vjerojatno to ne bi bilo moguće zbog toga što Europski sud za ljudska prava odlučuje *in concreto*, a ne *in abstracto*. To znači da se Sud nikada ne upušta u opće ispitivanje ustavnosti zakona (Sud priznaje suverenitet država), nego na konkretnom slučaju odlučuje da li su nekom povrijeđena njegova ljudska prava propisana Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Isto tako, postoji još mogućnost održavanja referendum, najneposrednijeg izraza narodne suverenosti gdje bi se hrvatski građani izjasnili što misle o Ugovorima. Normativni temelj se nalazi u Ustavu koji kaže da će Hrvatski Sabor „raspisati referendum u skladu sa zakonom ako to zatraži deset posto od ukupnog broja birača u Republici Hrvatskoj“ (Ustav Republike Hrvatske, NN 41/01; čl. 86. st. 3.) Referendum će biti valjan ako na njega izade većina od ukupnog broja birača u državi (čl. 86. st. 4). Valja istaknuti da je mogućnost da 10% birača zatraži referendum uvedena tek izmjenama Ustava 2000. godine, a do tada je raspisivanje referendum ovisilo isključivo o diskrecijskoj ocjeni Hrvatskog Sabora ili Predsjednika Republike uz prethodni prijedlog i su-

potpis predsjednika Vlade. Mogućnost da zakonodavac ili egzekutiva zatraže raspisivanje referendumu je sadržana i u aktualnom Ustavu. Budući da se u ovom trenutku u Republici Hrvatskoj ne može identificirati „kritična masa“ koja zahtijeva preispitivanje Ugovora te da niti zakonodavac niti egzekutiva ne smatraju ovo pitanje naročito važnim, ova solucija ostaje čisto hipotetska. I na kraju, sam Ustavni sud može izmijeniti svoju prijašnju odluku, a tu mogućnost mu daje čl. 54. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu koji kaže da „Ustavni sud može ocjenjivati suglasnost zakona s Ustavom, odnosno suglasnost drugih propisa s Ustavom i zakonom i u slučaju kada je određeni zakon ili drugi propis već ranije bio predmetom ustavnosudske ocjene (Ustavni zakon o Ustavnom sudu, NN 49/02).“

Nakon smjene vlasti 2000. godine, koalicijska vlast je uvidjela važnost utvrđivanja prava i obveza sa svim vjerskim zajednicama (a ne samo sa Katoličkom Crkvom) i već 2001. godine uputila u javnu raspravu nacrt prijedloga zakona o vjerskim zajednicama. Iako su vjerske zajednice poduprle novi zakon, uputile su 300 amandmana na prijedlog zakona koji je imao 29 članaka. Da bi prilagodila amandmane, vladina Komisija za odnose s vjerskim zajednicama koja je i predstavila nacrt, napravila je još najmanje dva revidirana nacrta zakona. Konačno, Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica je usvojen 2002. i time se otvara novo poglavlje u odnosima između Republike Hrvatske i vjerskih zajednica koje djeluju na njenom području. Iako manjkav, zakon je ograničio praktički monopolistički položaj Katoličke Crkve koji je uživala pet godina, ali i tu su se javili određeni problemi.

3.8 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica: prednosti i nedostaci

Ovim Zakonom Republika Hrvatska je konačno počela uvažavati činjenicu da uz Katoličku Crkvu (kojoj neosporno pripada najveći broj vjernika) postoje i druge relevantne vjerske zajednice koje isto trebaju urediti svoje odnose sa Republikom Hrvatskom. Tim zakonom je uređeno da se status vjerske zajednice priznaje upisom vjerske zajednice u Evidenciju (čl. 5.) koje vodi ministarstvo nadležno za poslove opće uprave (čl. 6.). Članak 9. određuje da se radi pitanja od zajedničkog interesa za Republiku Hrvatsku i neku ili više vjerskih zajednica mogu sklapati ugovori kojeg sklapaju Vlada Republike Hrvatske i vjerska zajednica. No, u praksi vjerske zajednice tek ugovorima mogu realizirati najvažnija prava iz Zakona jer Zakon za ostvarivanje tih prava traži sklopljen ugovor s Vladom (financije,

vjerska nastava, dušobrižništvo, pristup sredstvima javnog priopćavanja). Godinu dana poslije, Vlada Republike Hrvatske je sklopila takve ugovore sa Srpskom pravoslavnom crkvom, Islamskom zajednicom, Evangeličkom crkvom, Reformiranom kršćanskom crkvom, Evandeoskom crkvom, Kršćanskom adventističkom crkvom, Savezom baptističkih crkava, Bugarskom pravoslavnom crkvom, Hrvatskom starokatoličkom crkvom i Makedonskom pravoslavnom crkvom (NN 196/03). Ugovorima se navedenim vjerskim zajednicama osigurala financijska pomoć, pristup sredstvima priopćavanja te je za njihove vjernike osigurano dušobrižništvo u zdravstvenim i ustanovama socijalne skrbi te kaznionicama, zatvorima, oružanim snagama i policiji. Posebno je regulirano pitanje vjerske nastave u javnim školama jer se dala mogućnost svim vjerskim zajednicama da se na zahtjev roditelja ili skrbnika za njihovu djecu uvede vjerska nastava kao izborni predmet čime katolički vjeronauk više nije bio u povlaštenom položaju. Time je vjerska nastava u javnim školama praktički postala ustavno pravo, odnosno u najmanju ruku Ustavom zaštićen interes svakog građanina. Trebalo bi dobro razmisliti (ili zatražiti od Ustavnog suda ocjenu ustavnosti) da li vjerska nastava u javnim školama krši članak 41. Ustava o odvojenosti vjerskih zajednica od države. Vjerska nastava bi se trebala odvijati izvan državnog školskog sustava, a ne u javnim školama uz puno poštovanje prema članku 63. st. 1. Ustava.¹¹ Ako je ustavotvorac u čl. 41. st. 2. dao mogućnost vjerskim zajednicama da slobodno osnivaju učilišta i da će u tome uživati posebnu pomoć i zaštitu države, onda se st. 1. istog članka ne može nikako drugačije interpretirati osim da vjerska nastava u javnim školama krši Ustavom određenu odvojenost vjerskih zajednica i države.

Početak 2000. godine tadašnji premijer Ivica Račan je predložio predsjedniku Hrvatske biskupske konferencije da se vjerska nastava vrati u crkvene okvire, ali Hrvatska biskupska konferencija je odgovorila izjavom u kojoj se naglašava važnost vjerske nastave u stvaranju, održavanju i poštivanju vjerskih kulturnih i nacionalnih identiteta čime se stavila točka na to pitanje. Sam Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica sadrži i jednu zamku. Nigdje nije propisano kojim kriterijima se Vlada vodi kada bira s kojom će vjerskom zajednicom realizirati ugovor, a vidjeli smo da su bez ugovora većina prava iz Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica za samu vjersku zajednicu mrtvo slovo na papiru. Na primjer,

Pripadnici Protestantske reformirane kršćanske crkve u Hrvatskoj imaju različite probleme, jer ta zajednica još nije sklopila ugovor s Vla-

¹¹ „Roditelji su dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece“, Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br.41/2001.

dom. U Tordincima već 450 godina djeluje hrvatska protestantska zajednica. U vrijeme Austro-Ugarske imala je konfesionalnu školu i sva prava kao rimokatolici. Danas, nakon donošenja Zakona, crkveno vjenčanje u Protestantskoj reformiranoj župi nema učinke građanskoga braka, pa oni moraju najprije matičaru. Vjerske zajednice koje su sklopile ugovor s Vladom također uživaju i financijsku pomoć iz proračuna. Novac poreznih obveznika, znači i pripadnika vjerskih zajednica koje nisu sklopile ugovor s Vladom, odlazi na račune samo određenih vjerskih zajednica (Milić, 2004). Važno je uspostaviti kriterije po kojima će Vlada sklapati ugovore sa vjerskim zajednicama da se ovakvi (i slični) slučajevi ne bi ponavljali. Ostaje još jedno vrlo važno pitanje. Da li Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica konvalidira Ugovore između Svete Stolice i Republike Hrvatske? Po prirodi stvari ne može jer smo rekli da su međunarodni ugovori po pravnoj snazi iznad zakona, tako da propis nižeg ranga ne može konvalidirati propis višeg ranga. Poznata regula Catoniana iz rimskog prava, na koji se oslanja i hrvatski pravni sustav, kaže *quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere*.¹² Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske su i dalje neustavni makar Katolička Crkva više nije u toliko povlaštenoj poziciji. Naime, Ugovori i dalje krše članak 41. Ustava koji određuje da su sve vjerske zajednice jednake pred zakonom.

Budući da Ugovori određuju prava za pojedinačnu vjersku zajednicu, a ne vjerske zajednice općenito, Ugovori krše Ustav ukoliko se čl. 41 interpretira da znači jednakost pred "zakonom" u materijalnom smislu (tj. opći pravni standardi određeni statutima, presedanima, običajima ili konvencijama koji se mogu primijeniti pod jednakim uvjetima na sve pravne subjekte i/ili sve vjerske zajednice) ili ispred "zakona" u formalnom smislu (tj. pravni standardi određeni zakonodavnim aktima prihvaćenim u zakonodavnim procedurama i označenim zakonima i statutima). Budući da čl. 140 Ustava kazuje da su međunarodni sporazumi zaključeni i ratificirani u skladu s Ustavom RH i kao takvi javno objavljeni, dio domaćeg pravnog poretka RH te će imati pravnu snagu višu od zakona, Ugovori sa Svetom Stolicom su superiorni čak i hrvatskim zakonima koje usvoji većina glasača hrvatskog Sabora. Zbog gore navedenih razloga, Ugovori krše čl. 41 Ustava, koji garantira jednakost za sve (Padjen, 2003:68).

Ugovori sa Svetom Stolicom ne mogu postati valjani čak ni da ih se pretvori u multilateralne konvencije jer nijedna druga vjerska zajednica nema pravnu moć da sklapa sporazume po međunarodnom pravu. Činjenica jest da jedino Katolička Crkva ima opće institucionalizirano sjedište u Vatikanu sa međunarodnopravnim subjektivitetom, ali ta činjenica ne može i ne

12 „Što je od početka nevaljano, ne može protekom vremena konvalidirati“

smije anulirati čl. 41. hrvatskog Ustava. Katolička Crkva sva svoja prava može ostvariti putem Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica gdje će i dalje biti najveća vjerska zajednica u državi, ali sada bez diskriminacije drugih vjerskih zajednica. Njezin položaj će biti reguliran Zakonom i ugovorom između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije, a ne međunarodnim ugovorom koji je po pravnoj snazi iznad zakona čime je Katolička Crkva i danas stavljena u povlašteni položaj jer su njena prava puno bolje zaštićena. To ne znači da bi se zaobišla Sveta Stolica niti da bi se prejudicirala autokefalnost Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj (kako je pokušala Komunistička partija sredinom prošlog stoljeća). Jednostavno bi stranka u ugovoru bila Hrvatska biskupska konferencija, a Sveta Stolica može slobodno nadgledati i preko Hrvatske biskupske konferencije pregovarati sa Vladom Republike Hrvatske.¹³ Bit nije u tome da se Katoličkoj Crkvi oduzmu neka prava koja joj po Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica pripadaju, baš naprotiv(!) Cilj je da se u multikonfesionalnom društvu, kakvo je i hrvatsko, postigne pravedan položaj vjerskih zajednica što mora biti u interesu svih zainteresiranih strana. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica je poboljšao opće stanje na tom području u Republici Hrvatskoj, ali još se mnogo toga mora napraviti.

Uz obrazloženi problem konkordata, postavlja se i pitanje moći države u reguliranju vjerskih pitanja. Kada promatramo pravnu analizu odnosa Crkve i države u europskim zemljama, vidimo da se «pretpostavlja postojanje pojma ili najmanje predodžbe države (Padjen, 2002:137).» Iako se takav pojam pretežno izbjegava, smatra se da je država u reguliranju vjerskih pitanja praktički svemoćna. Pretpostavka se temelji na činjenici da država može priznati ili odbiti registriranje vjerskih zajednica, ona joj može dodijeliti ili oduzeti pravnu osobnost te se time država postavlja iznad svake vjerske zajednice i provodi ideju sekularizacije u djelo, ali ipak «kada se država bavi vjerskim pravima ona se ne bavi Istinom i Uzvišenim; ona zapravo dodjeljuje svoje zemaljske izvore koji uključuju novac, tj. javnu pomoć vjerskim zajednicama, a pristupa vjerskim zajednicama kako bi usmjerila javni utjecaj kao što su javno školstvo i javni mediji (str. 143).»

¹³ Uostalom, članak 2. Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica jamči vjerskim zajednicama održavanje slobodnih veza sa svojom središnjicom i drugim vjerskim zajednicama.

4. Zaključak

Ne može se nikako ispustiti iz vida da je Crkva u različitim fazama razvoja ljudskog društva pretendirala na uspostavu katoličke države (a ponekad čak i da bude nasljednica Rimskog Carstva) Drugim vatikanskim koncilom Crkva napušta takvo načelo i prepušta svakom pojedincu brigu za vlastito spasenje. Ipak, u društvima s velikim postotkom vjernika katolika, Crkva ima veliku društvenu moć i moralni autoritet što je legitimno i u skladu sa svim razvojnim društvenim dosezima ljudi. Problem nastaje kada Crkva privremeno izgubi iz vidokruga jasno razlikovanje građanskog i vjerskog i uzima si za pravo da autoritativno određuje društvena zbivanja. Drugi vatikanski koncil je odredio put novih odnosa crkve i države ističući da i sam Isus Krist nije imao namjeru uspostaviti političko kraljevstvo, a da se sama Crkva i politička zajednica uvelike razlikuju. Dok je misija države ograničena na postizanje općeg dobra na ovom svijetu, sveta misija Crkve je usmjerena transcendenciji. Struktura političke zajednice je pravno fiksirana, određena pravnim konvencijama kojima regulira međuljudske odnose dok je Crkva misterij, ona nadilaze pravne kategorije i sjedinjena je sa Isusom Kristom. Svaka politološka analiza uočava da se politička zajednica razvijala od prvobitnih oblika polisa do današnjih oblika nadnacionalnih tvorevina, a Crkva je uvijek bila jedinstvena, hijerarhijski strogo ustrojena sa Svetim Ocem papom na čelu kao jedinim neupitnim suverenom koji snagom Božje riječi i svojeg autoriteta drži zajednicu katolika na okupu.

Drugi vatikanski koncil je odredio da je svaka ljudska osoba po svoje dostojanstvu slobodna i jednaka i da svaka politička zajednica ima pravo postavljati zakone i definirati što je opće dobro čime je nestala društvena napetost koja je uvijek vladala u odnosima Crkve i države, a Crkva kao misterij ima svoje vlastito poslanje koje obavlja autonomno i odvojeno od svjetovnog. No ipak možemo vidjeti da se danas, 40 godina nakon održavanja Drugog vatikanskog koncila (posebno u Republici Hrvatskoj), gubi iz vida nužnost stroge odvojenosti crkvenog i svjetovnog u svrhu postizanja pravednog položaja vjerskih zajednica u multikonfesionalnim društvima tako da i unutar same Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj (ali isto tako i u Vatikanu) snažan dio klera smatra da se ne smije dopustiti povlačenje Crkve u sakristije, a konkordatima to i postižu. Na taj način jačanjem ekonomske, Crkvi raste i politička moć te na taj način imaju mogućnost pritiska na aktere vlasti što je potpuno u suprotnosti odlukama Drugog vatikanskog koncila. Ne dovodeći u pitanje objektivnu nužnost crkvenog raspolaganja ovozemaljskim dobrima u svrhu propovijedanja Kristova učenja, smatram

da bi trošenja svih financijskih sredstava s kojima raspolažu sve vjerske zajednice, a koja se osiguravaju u državnim proračunima, trebala biti visoko transparentna da se isključe mogućnosti zlorabe. U Republici Hrvatskoj smo bili svjedocima velike financijske malverzacije koja se dogodila u zagrebačkom Caritasu čime uvijek moramo ostati razumno oprezni na ovom pitanju (*vidi* Vjesnik, 2006). Taj posao nadzora nad trošenjima financijskih sredstava bi trebale vršiti mješovite crkveno-vladine komisije za odnose sa vjerskim zajednicama jer su one ipak najviše involvirane u ovaj posao uz logističku pomoć svih državnih službi. Sama Katolička Crkva treba raspolagati stanovitim financijskim sredstvima, ali isključivo u svrhu karitativnog djelovanja i širenja vlastitog vjerskog nauka, a ne za gradnju velebnih građevina i kupovinu skupocjenih automobila.¹⁴

Crkvi se nikada ne smije odreći pravo da izriče svoj sud o nekim društveno relevantnim temama, ali to pravo mora konstruktivno pridonositi razvoju cjelokupne države i svih njezinih građana bili oni katolici, muslimani, ateisti ili čak agnostici. Isto tako, hrvatski biskupi ne smiju tolerirati pojedinim svećenicima držanje političkih propovijedi na svetim misama jer time svećenici izlaze iz okvira koji je određen Drugim vatikanskim koncilom. Preuzimajući na taj način političke uloge koje im nikakvim pravom ne pripadaju, svećenici derogiraju značenje svete mise koja bi trebala biti mjesto sjedinjenja vjernika sa nebeskom Crkvom, a ne forum za jeftino propagiranje pojedinih političkih opcija. Još veći problem onda predstavljaju hrvatski biskupi koji otvoreno politički istupaju i svaku kritiku na takvo ponašanje doživljavaju kao napad na Crkvu samu. Da li bi trebalo osnovati posebno tijelo zaduženo za nadgledanje provedbe Ugovora (kada ih se već u ovom trenutku ne može raskinuti) koje bi ujedno nadgledalo trošenja financijskih sredstava, ali i upozoravalo biskupe i svećenike ako pretjerano politički istupaju? Vjerujem da ne jer bi se time producirali potpuno nepotrebni poslovi i takva politika na duge staze ne bi dala rezultata. Smatram da je za mladu hrvatsku demokraciju najbolje daljnje razvijanje i sazrijevanje političke kulture koja bi na duge staze mogla dati rezultata. Građani sami moraju shvatiti da su Crkva i država dvije autonomne sfere koje egzistiraju i djeluju jedna pokraj druge. Te sfere nisu konkurentne niti neprijateljske, ali jesu i moraju uvijek biti odvojene i autonomne. Tek tada možemo očekivati vjeru kao isključivo unutarnju stvar pojedinca, a vjerske zajednice izvan političke arene. I na kraju, sa materijalnog stajališta, Kato-

14 Na primjeru Republike Hrvatske se vidi sav apsurd: zgrada Vojnog ordinarijata u naselju Ksaver u Zagrebu predstavlja nepotrebno bacanje novca kojim su se mogle napraviti puno bolje stvari. Ovime se ne želi insinuirati da bi biskup trebao živjeti u nekakvoj potleušici, no sjetimo se da je Isus Krist rođen u štatici. Isto tako, teško da se vozni park pojedinih svećenika može opravdati „vjerskim razlozima“.

lička Crkva mora u svakom trenutku imati na umu ideju poniznosti koju je toliko zastupao Isus Krist u želji da Crkva koju je On ustanovio bude sluga Njegove djece.

Namjera rada nije bila ocrniti Katoličku Crkvu i pribiti je na stup srama. Katolička Crkva ima zasigurno nemjerljiv doprinos razvoju europske kulture. U Republici Hrvatskoj, Katolička Crkva je tokom povijesti bila jedan od čuvara hrvatskog nacionalnog identiteta i pomagala siromašnim i ugroženim slojevima hrvatskog društva, a tu djelatnost nastavlja i danas. Svojom socijalnom djelatnošću i pomaganjem svima kojima je to potrebno zasigurno je zadužila Republiku Hrvatsku. No, Drugi vatikanski koncil je proklamirao odvojenost Crkve od države i (materijalnu) poniznost Katoličke Crkve koja slijedi Isusov put otkupljenja u siromaštvu. Upravo zbog toga, sama Katolička Crkva ne smije dopustiti nikakve pravne aranžmane kojima se njoj osigurava povlašteni položaj u odnosu na ostale vjerske zajednice. Ako prihvatimo stajalište da u biti sve monoteističke religije, koje imaju daleko najveći broj vjernika na svijetu zapravo vjeruju u istog Boga, niti jedna vjerska zajednica u niti jednoj državi ne smije biti u povlaštenom položaju, sve moraju biti apsolutno jednake jer je čovjek-pojedinaac najveća vrijednost ovog svijeta. Zbog svega navedenog mogu jedino zaključiti da države (ali i Sveta Stolica kao stranka u konkordatima) moraju napustiti praksu reguliranja odnosa između Crkve i države putem konkordata. Jedina moguća alternativa jest da svaka država, naročito Republika Hrvatska, strogo poštuje odredbe Ustava o odvojenosti Crkve i države te pravnoj jednakosti svih vjerskih zajednica čime se otklanja mogućnost sklapanja bilo kakvih ugovora kojima se povezuje građanski i crkveni sektor. Što se tiče Republike Hrvatske, Ugovore između Svete Stolice i Republike Hrvatske bi trebalo raskinuti, a odnose sa Katoličkom Crkvom urediti ugovorom između Vlade i Hrvatske biskupske konferencije. Isto tako, Vlada Republike Hrvatske mora bez odgađanja sklopiti ugovore sa ostalim vjerskim zajednicama koje zbog toga još ne mogu realizirati svoja prava iz Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica. Da li su svi subjekti o kojima se u ovom radu govorilo spremni u potpunosti implementirati takav način organizacije crkveno-državnih odnosa, to postavlja nova pitanja koji zahtijevaju otvaranje potpuno nove teme.

Literatura

Dokumenti

Deklaracija o vjerskoj slobodi, u *Drugi vatikanski koncil: dokumenti* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.)

Dogmatska konstitucija o Crkvi, u *Drugi vatikanski koncil: dokumenti* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.)

Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, u *Drugi vatikanski koncil: dokumenti* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.)

Stručni radovi

Badjun, Marijana, 2000.: *Financiranje crkve u Hrvatskoj: trebaju li nam crkveni porezi?* (online); dostupno na: <http://zaklada-hanzekovic.ijf.hr/2000/badjun.htm>;

Kurtović, Šefko, 2005.: *Opća povijest prava i države*, knjiga I i II, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb;

Milić, Jasmin, 2004.: *Jesu li u Hrvatskoj sve vjerske zajednice jednake* (online); dostupno na: <http://www.vjesnik.hr/Html/2004/07/15/Clanak.asp?r=sta&c=1>

Padjen, Ivan, 2003.: Church and state in Croatia, u: Ferrari S., Cole Durham Jr. W.,

Law and Religion in Post-Communist Europe, Peters, Leuven: 65-84;

Padjen, Ivan, 2002.: *The state's authority in religious rights*, Croatian political science review, (38) 5: 137-143;

Pena-Ruiz, Henri, 2004. *Što je laičnost*, Politička kultura, Zagreb;

Savić, Vanja-Ivan, Bajs Denis, 1998.: Sveta Stolica i država vatikanskog grada, *Pravnik*, (32) 1-2(63-64): 79-95;

Smerdel, Branko, Sokol, Smiljko, 2006.: *Ustavno pravo*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb;

Stefanović, Jovan, 1953.: *Odnos između Crkve i države*, Matica Hrvatska, Zagreb;

Škalabrin Nikola, 1997.: *Pravni odnos između Crkve i političke zajednice*, *Pravni vjesnik*, (13) 1: 5-26

Zakoni

Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br.41/2001.

Ustavni zakon o Ustavnom sudu, *Narodne novine*, br. 49/2002.

Zakon o potvrđivanju Ugovora između Republike Hrvatske i Svete Stolice o suradnji na području odgoja i kulture, *Narodne novine*, Međunarodni ugovori, br. 2/1997a.

Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, *Narodne novine*, Međunarodni ugovori, br. 3/1997.

Zakon potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske, *Narodne novine*, Međunarodni ugovori, br. 2/1997b.

Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima, *Narodne novine*, Međunarodni ugovori, br. 18/1998.

Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, *Narodne novine*, br. 83/2002.

Ostalo

Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora, *Narodne novine*, Međunarodni ugovori, br.13/1993.

Informativna katolička agencija, 1998.: *Konkordat: petogodišnja rasprava* (online); dostupno na: <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=24207>

Ustavni sud Republike Hrvatske, Rješenje broj U-I-745/1999, 8. studeni 2000., *Narodne novine*, br.112 (15.studeni 2000.)

Ustavni sud Republike Hrvatske, 2004.: Rješenje br.U-I-825/2001, 14. siječanj 2004., *Narodne novine*, br. 16 (6. veljače 2004.)

Vjesnik, 2006.: *U Caritasu utvrđene financijske nepravilnosti* (online); dostupno na: <http://www.vjesnik.hr/html/2006/07/25/Clanak.asp?r=tem&c=5>

**CONCEIVING THE CHURCH-STATE
RELATIONS IN THE DOCUMENTS
OF THE SECOND VATICAN COUNCIL
WITH SPECIAL REMARKS ON THE
CHURCH-STATE RELATIONS IN THE
REPUBLIC OF CROATIA**

Vedran Ceranić

Summary:

In his work, the author presents the revolution the Church has made, by the Second Vatican council, in the Church-state relations of that time. In the first part, author analyses three documents of the Second Vatican council by which the Church gave new meaning to the social and political relations and made necessary reforms, thus achieving the essence of her mission.

In the second part, author shows that the decisions of the Second Vatican council were not strictly implemented, giving the example on the Republic of Croatia. Having in mind that the relations between the Church and the state are a very complicated subject, the author presents some aspects of the modern Church-state relations, leaving others as a potential subject to be explored elsewhere.

Key words: Church, Second Vatican council, Church - state relations, Republic of Croatia